

RURAL METAMORPHOSIS AND SELF-RECONSTRUCTION IN ALEXANDRU VLAD'S DOUBLE RAINBOW

Andreea Marcela Pop

PhD Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: This study aims to stress out the manner in which Alexandru Vlad's Double Rainbow (2008) offers an insight into the post-communist village setting and its shift from traditionalism to modernism. By underlining the effects of the newly emerged capitalist system upon its identity within a narrative which combines the personal testimony, the naturalistic description and the social documentary, the rural metamorphosis as shown in this work also becomes the emerging point for self-reconstruction.

Keywords: rural, globalization, naturalism, modernization, transition, identity

Despre opera lui Alexandru Vlad s-a spus în repetate rânduri, pe bună dreptate, că ar fi rezultatul unei științe abile a captării pulsațiilor ce animează realitatea înconjurătoare și a transunerii lor în pagină prin decantarea detaliilor esențiale. Valabilă indiferent de tratamentul formal pe care îl punea în practică prozatorul, observația e cu atât mai reprezentativă pentru scrierile de factură eseistică. Între ele, și *Curcubeul dublu* (Polirom, 2008), cu o miză pronunțat socială, care abandonează ficțiunea propriu-zisă în favoarea reflecției personale, ori a reportajului social. Nu fusese prima încercare de genul acesta; o precedaseră articolele publicate inițial prin diferitele reviste și ziare cu care colabora prozatorul, adunate, o parte din ele, în *Vara mai nepăsători ca iarna* (Tribuna, 2005) și îi urmau, mai apoi, la câțiva ani distanță, „bucățile” din *Măslina aproape gratis* (Eikon, 2012). Decantarea uneori dificilă între genurile pe care le antrenau textele a pus nu o dată problema conținutului propriu-zis de literatură al acestora. Conflict care, în ochii prozatorului, nu era unul de nerezolvat, după cum o mărturisea în prefața articolelor din *Vara mai nepăsători ca iarna*: „Pe măsură ce evenimentele consemnate nu mai sunt de actualitate textele au tendința de-a se transforma, cu puțin noroc, în literatură. Trimiterile

devin metafore și revolta devine o stilistică.”¹ *Curcubeul dublu*, rămâne, oricum, cazul cel mai controversat. Toată această polemică pe care critica a ridicat-o cu referire la formula narativă heteroclită (rezumată, de cele mai multe ori, la dubletul roman – fals roman, ori eseu „sub acoperire”) nu a afectat, însă, coerența tematică a narațiunii, de altfel cea mai unitară dintre scrierile de tip „melanj” ale lui Alexandru Vlad; tratarea transparentă a subiectului depășește controversalele formale de orice fel care au fost imputate cu insistență *Curcubeului dublu*.

Textele de aici stau în vecinătatea ficțiunilor postdecembriste ce descriu marea „schimbare la față” a societății românești de după revoluție conform logicii ireductibile a capitalismului. Turnura aceasta de optică vizează nu mișcarea haotică a orașului, accentuată în mod preferențial în alte ficțiuni, ci tocmai geografia (aparent) izolată a satului. Unul desacralizat, însă, care nu mai conservă mai nimic din atmosfera idilică de odinioară, și care își asistă propria degradare cu o ignoranță pe alocuri grotescă, semn că roadele „progresului” pătrund până și în cele mai neașteptate locuri. Toată această metamorfoză rurală e surprinsă din perspectiva unui narator care, după o viață de trai urban, se refugiază „neputincios”, după cum o mărturisește la un moment dat, din calea tranziției. Fluctuațiile de paradigmă pe care le observă din această postură aparent privilegiată amenință să elimine radical cutumele arhaice în favoarea altora noi, venite pe „filieră” vestică. Scepticismul acestuia față de efectele modernizării se citește de fiecare dată în spatele frazelor. Privită cu suspiciune, noua dinamică a satului capătă aspectul unui organism a cărui gesticulație agitată e urmărită cu un ochi ironic: „De fapt, dacă e să fim corecți, satul s-a tras (s-a târât) de pe fostele lui ulițe noroioase, pe măsură ce casele vechi din pământ și acoperite cu paie au fost înlocuite de case mai noi. Și acestea din urmă au fost făcute toate la drumul principal, ridicate cât mai aproape de carosabil. Așa, ca să aibă fațadă. Să vezi mașinile pe geam, să vezi când se deschide prăvălia. S-au adunat ca pilitura de fier în jurul unui magnet liniar. Din vechile gospodării au mai rămas doar livezile îmbătrânite, continuând să producă nestânjenite fructe, pe care lumea le-a cules oarecum în devălmășie, până când pomii s-au sălbăticit, uscându-se treptat parcă într-un gest de protest.” Completând tabloul general al satului cu o serie de reflecții similare, Alexandru Vlad configurează tot acest paradis bucolic în destrămarea sub forma unei morți clinice, una care atacă lent și iremediabil un sistem ce funcționase, până nu demult, după niște principii imposibil de corupt. Sub postulatul unor astfel

¹Alexandru Vlad, *Vara mai nepăsători ca iarna*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2005, p. 8.

de prerogative, exilul ia mai degrabă forma unei farse; fugind de „epidemia” civilizației prost înțelese de la oraș, o găsește la sat în stare de dezvoltare. Coordonatele rurale preiau încet „moștenirea” disfuncțională a orașului. Altădată motiv de segregare iremediabilă, dihotomia centru – periferie pierde aici din intensitate. În avântul pe care îl prinde, mica așezare tinde spre direcția unui „sat global”².

Metabolismul dereglat al acestei *minunate lumi noi* se citește foarte concret în avatarele și modele capitaliste care se infiltrează tot mai insistent în sat. Privirea (ex)centrică a naratorului le înregistrează cu o neobosită atenție: proiecte de viitor pentru autostrăzi care nu se vor mai construi, dar care alterează geografia rurală, infrastructura care le urmează (simptomatic e cazul izvorului mutat mai spre șosea, care seacă în semn de protest), referiri frecvente la înfrățirea satului cu unul belgian, de unde și câte un „consătean” străin, investitori avizi de câștig care vânează posibilități de profit în zonă, discuții democratice despre agricultura (încă) eco, preocuparea țăranului român pentru intrarea în Uniunea Europeană, gadgeturile care înlocuiesc vechile unelte (GPS, USB vs. cui, ac) etc. Sunt doar câteva fațete ale unei societăți care absoarbe promisiunile globalizării cu un avânt de neoprit. Pe fondul acestui cadru, Alexandru Vlad introduce o serie de personaje pasagere menite să configureze o distribuție umană pe măsura locurilor. Baba Florica, Gogu, Costan, Artistul, toate figurile pe care acesta le introduce în funcție de necesitatea discursivă se pliază pe un tipar psihologic aproape identic. Ei sunt reprezentanții unei tipologii umane unice – aceea a țăranului român guvernat de legi proprii nu întotdeauna curate, mai mult sau mai puțin raliat la „progresul” social sub semnul căruia trăiește conștient sau nu. Aici poate fi găsită una din explicațiile pentru asemănarea³ pe care Tudorel Urian o găsea între textul lui Alexandru Vlad și eseul lui H.-R. Patapievici, *Omul recent*: în lipsa unui contur moral definit, exclus de criteriile moderne, acesta întruchipează „acel tip de om care, pierzând simultan atât Cerul cât și Pământul, a reușit să-și privatizeze integral nu doar strămoșii utili, ci și virtuțile convenabile – tipul de om care nu poate concepe cu adevărat decât idealul interesului propriu [...]”⁴. E definiția cea mai precisă căreia i se subordonează toți actanții pe care naratorul îi introduce din când în când în discurs și care ține locul oricărei fișe de personaj

²Despre care vorbea Marshall McLuhan în *The Gutenberg Galaxy*, University of Toronto Press, Canada, 1962, p. 36.

³ În articolul „Între două lumi”, în *România literară*, nr. 10, 2008.

⁴ H.-R. Patapievici, *Omul recent. O critică a modernității din perspectiva întrebării «Ce se pierde atunci când ceva se câștigă?»*, Editura Humanitas, București, 2001, p. 304.

mai complexe. Toată această devalizare a universului rural e văzută de către acesta cu un simț lucid mereu activat. Cu atât mai semnificativ e acest lucru, cu cât tema în sine ar fi putut admite cu ușurință reflecția patetică. Distanțarea cu care acesta consemnează, însă, micile evenimente ale satului se traduce nu doar implicit, prin fondul subversiv (dar discret, totuși) al observațiilor sale, ci printr-o poziție teoretică fermă față de raportul tradiție – modernitate, care îl detașează radical la un moment dat de orice posibilitate de idealizare naivă: „Unele tradiții sunt antisănătore, sunt anacronisme, ascund refuzul modernității și au explicații care mai țin de lumea noastră. Pentru că lucrurile acestea nu sunt întotdeauna în exclusivitate pitorești și nici neapărat un tezaur de valori etnografice care să ne demonstreze cine știe ce superioritate regională.” Predispoziția aceasta cerebrală păstrează de fiecare dată echilibrul între materialul observat și structura interioară a naratorului.

Pentru că tot acest tipar pragmatico-distructiv în care se înscrie spiritul satului nu poate să evite reconstrucția identitară. În prelungirea crizei rurale, semnificația de profunzime a *Curcubeului dublu* coincide cu o reevaluare a conștiinței interioare a cronicarului. Naratorul își reconfigurază propriul dosar existențial pe măsură ce înaintează în analiza malignă a satului. Îl recompune, însă, nu sub forma unei contabilități exhaustive a faptelor, ci mai degrabă din amănunte izolate, secvențe ale unui timp îndepărtat pe care le propune ca modele primordiale ale vremurilor decăzute din prezent. E aici o încercare de solidaritate cu propriul trecut și o neaderență organică la noul context: „Ce lipsește? Răgetul vitelor seara, când veneau de la pășune, felinarul din grajd la ora mulșului, cântecul cocoșilor înainte de-a se crăpa de ziuă, scârțâitul cumpenelor de fântână când se adăpau vitele, zgomotele unui mecanism în stare de funcționare? Ori sentimentul că toate lucrurile sunt în cursul timpului, nu în afara lui? Casele pe atunci trăiau, erau din pământ și trebuiau permanent întreținute, țiglele sau paiile negre ale acoperișurilor schimbate periodic, erau vărute în albastru odată pe an, în preajma Paștelui, gardurile împletite expirau și se făceau altele. Atunci, casele migrau spre pădure, unde era lemnul de foc; aveau o bună relație cu natura. [...] Din casele acelea vechi ieșeau fete tinere, pe care le așteptam cu respirația tăiată, simțeam mirosul de mătase încinsă cu fierul de călcat. [...] Dacă satul acela nu mai există, copilăria cum să existe? Îi lipsesc reperele vizuale, auditive, mirosurile.” Temperatura aceasta moderată cu care înserează astfel de pasaje echivalează o optică de rezistență, una care atinge doar discret modulații melancolice. Nu e de găsit aici o politică de refulare, ci mai degrabă o prelucrare a trăirii prin medierea reflecției teoretice.

Propriu-zis, *Curcubeul dublu* nu abundă în pasaje confesive concrete, chiar dacă relatarea se face de fiecare dată la persoana I și naratorul își inserează în monologurile sale o serie de amănunte din propria biografie; diaristica e abandonată mai degrabă în favoarea unor consemnări mai generale, în spatele cărora nuanțele parabolice irizează discret. Despre propria memorie afectivă și regimul de suspendare în care funcționează aceasta vorbește la un moment dat cu o libertate interioară mai evidentă decât în selecția efectivă a faptelor biografice: „Amintirile încă n-au început să se elibereze din găoacea lor, esențializată ca sămânța dură de piper. Încă stau ca într-un fișier cu parolă. Nu vorbesc despre amintirile provocate. Aștept un moment în care vor deborda, vor face din mine o victimă. Vor năvăli asupra mea chipuri și scene din copilărie, spaima și bucurii.” Cu atât mai evidentă e această strategie cu cât punctul de vedere al naratorului e unul hotărât intelectualizat, de formație livrescă. De aceea, reprezentarea de sine se face mai de fiecare dată prin apel la memoria culturală, care devine o componentă fundamentală a traseului existențial al naratorului. Așa se explică frecvențele micro-eseuri pe marginea unor date mai mult sau mai puțin literare: despre cărți, bibliotecă personală și statutul acestora astăzi, note savante circumscrise observațiilor din natură, considerații pe marginea perspectivei sale ca intelectual „refugiat” al satului etc. Experimentul identitar ia la Alexandru Vlad, în cele mai multe cazuri, calea cerebralizată a conceptelor. O astfel de finalitate au mai toate monologurile în care naratorul pune sub lupă, cu o migală aproape științifică, etapele importante ale vieții: „Ne acceptăm cu seriozitate propria copilărie în urma unei crize de identitate. Dacă în copilărie am avut la un moment dat, cum spunea cineva, revelația propriului viitor, la maturitate vine inevitabil așa-zisul moment al corecțiilor: am realizat ceea ce ne-am propus, dar fără aceeași idealitate. Asta dacă nu cumva am renunțat, și atunci ne folosim de prezent pentru a motiva orice, pentru a obtura trecutul.” Alături, „cântecul vârstelor” se citește în câteva inserții poetice introduse în mijlocul textelor, ce redimensionează proporțiile autoexilului. Stimulată de raportul decisiv livresc – viață, subliniat din când în când în texte, tensiunea re poziționării identitare se citește tocmai în astfel de oglinzi frânte care recompun autoportretul naratorului.

Anxietatea difuză care reiese din toată această dinamica abisală e dozată de către prozator cu îndemânare prin geometria cadrelor cărora le subordonează materialul faptic propriu-zis, indiferent dacă ia pulsul satului modernizat, ori punctează demisia interioară ca o consecință a unei astfel de mecanici sociale. Aliajul aceasta de reflecție interioară, reportaj social, meditație lirică și schiță eseistică fac în *Curcubeul dublu* cazul unei narațiuni pe cât de diversificate sub

raport formal, pe atât de unitare în conturarea stratului de semnificații superioare. Descrierea alternează cu notația poetică și cu observația naturalistă în conturarea unui cadru general al disoluției spirituale și fragilității interioare care surprinde, ca într-un tablou al lui Bosch, grotescul uman și nuanțele fine ale unei umanități precare, simultan. Distribuite sub forma unei astfel de structuri compozite, treptele către sine sunt parcurse cu un avânt polemic pe alocuri, dar de cele mai multe ori din postura unui martor discret, dar care nu evită ironia fină atunci când conformația sa spirituală intră în conflict cu lumea exterioară.

Oricât de alienantă, deteritorializarea aceasta la care naratorul e supus sfârșește prin a-i prilejui un mod de a înțelege lumea din jur și mai ales de a se înțelege pe sine. Unul pe care acesta îl asimilează prin funcția paliativă a scrisului, nu departe de acea legitimare prin scris de care vorbea Lyotard cu referire la recursul la narativitate al jocului de limbaj al științei în „Funcția narativă și legitimarea cunoașterii” din *Condiția postmodernă*: „o nevoie ireductibilă de istorie”⁵, pe care o definea ca fiind „o nevoie de a-și aminti sau de a proiecta (nevoia de istoricitate, nevoia de accent)”⁶. Cu alte cuvinte, e tocmai ceea ce observa Ovidiu Pecican ca fiind miza *Curcubeului dublu*, și anume „surprinderea unei marea personale, dar și istorice, a unei pendulări între sine și lume, rural și citadin, istorie și anistoricitate.”⁷ La capătul acestei „ședințe” ședințe terapeutice, naratorul se regăsește pe sine în interiorul aceluiași cerc al semnificațiilor; prins, ca în romanele lui Hrabal, între inflexiunile unei *singurătăți prea zgomotoase*, fără soluție, traseul personal desfășurat prin toată această geometrie rurală derizorie echivalează discursul *Curcubeului* cu acela al naufragiatului care își caută rostul la un capăt de lume.

⁵ Jean-François Lyotard, *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii*, traducere și cuvânt înainte de Ciprian Mihali, Editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2003, p. 49.

⁶*Ibidem.*

⁷Ovidiu Pecican, „Un roman și cititorii lui”, în *Apostrof*, nr. 5, 2008.

Bibliografie

1. Lyotard, Jean-François, *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii*, traducere și cuvânt înainte de Ciprian Mihali, Editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2003
2. McLuhan, Marshall, *The Gutenberg Galaxy*, University of Toronto Press, Canada, 1962
3. Patapievici, H.-R., *Omul recent. O critică a modernității din perspectiva întrebării «Ce se pierde atunci când ceva se câștigă?»*, Editura Humanitas, București, 2001
4. Pecican, Ovidiu, „Un roman și cititorii lui”, în *Apostrof*, nr. 5, 2008
5. Urian, Tudorel, „Între două lumi”, în *România literară*, nr. 10, 2008
6. Vlad, Alexandru, *Vara mai nepăsători ca iarna*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2005